

Кравченко Ганна Юріївна
ORCID: 0000-0002-2156-3203,
доктор пед. наук, професор кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Котелевець Олександр Олександрович
0000-0002-5358-6848
аспірант кафедри педагогіки методики та менеджменту освіти Української інженерно – педагогічної академії, Харків, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

Анотація. Вивчення й аналіз педагогічних надбань теоретиків і практиків вищої освіти щодо формування та розвитку правової свідомості і культури у майбутніх інженерів-педагогів дозволив визначити проблеми та зрозуміти, що підготовка майбутніх інженерів у вищому технічному закладі освіти зумовлює необхідність по-новому розуміти професіоналізм інженера, що пов'язаний з якісними змінами технічної діяльності.

У змісті статті звернено увагу на поняття «професійна компетентність майбутнього інженера-педагога» під яким розуміється інтегроване особистісне утворення, що містить професійні знання у сфері виробництва, практичні вміння й навички у вирішенні виробничих завдань, особистісні якості, що дозволяють на високому рівні виконувати професійну педагогічну діяльність.

Встановлено, що залежно від рівня відповідності вимогам законодавства правові знання класифікують таким чином: правові знання, що носять безсистемний характер; формальні правові знання; аналітичні правові знання; активні правові знання. А поняття «правова

компетентність» - визначається як рівень правосвідомості студента та його правова активність; комплекс знань, ідей, ціннісних уявлень, що визначають вибір обґрунтованої законом поведінки людини; здатність до ефективного здійснення професійної діяльності в умовах фінансово-економічної самостійності.

Особливу увагу приділено дослідженню питання процесу формування та розвитку правової компетентності. Доведено, що в процесі отримання спеціальності інженера-педагога у студентів відбувається формування базових правових компетенцій на основі наявних ключових правових компетенцій. Розвиток правової компетентності передбачає засвоєння студентом не окремих, відірваних один від одного елементів правових знань, умінь та навичок професійних і особистісних якостей, а оволодіння комплексною процедурою отримання правових знань, які повинні мати особистісно-діяльнісний характер.

Ключові слова: інженер-педагог, право, розвиток правової компетентності, засоби розвитку правової компетентності.

Вступ. Сучасні реалії українського суспільства свідчать про недостатню правову компетентність людей, яка є невід'ємною частиною їх життя. В законів України «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», Національну доктрину розвитку освіти України у XXI ст., визначається, що професійна підготовка майбутніх фахівців у напрямі правової свідомості і культури, громадянської зрілості повинна бути здійснена у закладах вищої освіти.

Інженерно-педагогічна освіта – порівняно новий вид вищої професійної освіти. Вона розвивається як інтегративний напрямок, поєднуючи в собі освіту і виробництво, педагогічні та технічні науки [5, с. 137].

Тому головною метою формування та розвитку правової компетентності у майбутніх інженерів-педагогів є нарощення і розкриття потенціалу правової культури та правової відповідальності в академічній сфері згідно

законодавчо-правового регулювання. Саме тому питання формування та розвитку правової компетентності майбутніх інженерів є нагальною потребою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми дозволив зрозуміти, що підготовка майбутніх інженерів у вищому технічному закладі освіти зумовлює необхідність повному розуміти професіоналізм інженера, що пов'язаний з якісними змінами технічної діяльності: ускладненням змісту освіти та стрімким зростанням обсягу правових знань.

Наукові основи компетентності педагогічних працівників закладів професійно технічної освіти закладені в дослідженнях В. Олійник, Г. Ішкильдїною, Е. Холостовою. Правову компетентність досліджували Г. Буш, А. Вербицький, В. Горшкова, Ц. Йотов, М. Кларін, Н. Кулюткін, М. Лісіна, В. Ляудіс, А. Матюшкін, М. Посталюк, Д. Шейзл та ін. Питання професійної підготовки інженерно-педагогічних кадрів, її зміст та моделювання педагогічних систем і процесів, відображені в працях А. Алексюка, Н. Бібік, І. Зязюна, О. Коваленко, В. Курок, Т. Лазаревої, Л. Гархан, С. Ткачука, С. Ящука та ін. Теоретико-методологічні аспекти морально-правової відповідальності педагогів розглядалися у працях українських науковців Г. Васяновича, Я. Кічук, М. Подберезського та ін. Педагогічні проблеми формування правової культури аналізуються у працях В. Безбородого, В. Владимирової, І. Козубовської, А. Морозова, А. Саломаткіна. Проблеми формування правових знань у системі післядипломної педагогічної освіти присвячені роботи В. Олійника, Л. Каращук, О. Панової, Н. Саприкіної та ін.

У той же час необхідно відзначити, що, не дивлячись на теоретичну і практичну цінність цих робіт, на сучасному етапі ще не приділялося належної уваги проблемам розвитку правової компетентності майбутніх інженерів-педагогів у професійній підготовці. Питання змісту та особливостей розвитку правової компетентності цієї категорії інженерно-

педагогічних працівників на сучасному етапі досліджені недостатньо.

Метою статті є розглянути теоретичні основи формування та розвитку правової компетентності у майбутніх інженерів-педагогів, виокремити існуючі проблеми та визначити перспективи їх підготовки в умовах закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх інженерів-педагогів у вищому технічному закладі освіти зумовлює необхідність по-новому розуміти професіоналізм інженера, що пов'язаний з якісними змінами технічної діяльності: ускладнення змісту та стрімке зростання обсягу правових знань, розповсюдження інформаційних технологій на всі сфери економіки. Професійна компетентність майбутнього інженера-педагога - це інтегроване особистісне утворення, що містить професійні знання у сфері виробництва, практичні вміння й навички у вирішенні виробничих завдань, особистісні якості, що дозволяють на високому рівні виконувати професійну педагогічну діяльність.

Правові знання розглядаються як знання законів, правових положень, статутів, інших нормативних документів та джерел пізнання правової інформації. Без правових знань людині важко бути особистістю. Незнання законів – істотний недолік. Звичайно, одна тільки обізнаність в галузі чинного законодавства не здатна, як свідчить практика і спеціальні наукові дослідження, забезпечити високий рівень правосвідомості і правової культури загалом. Незнання законів зовсім не звільняє людину від відповідальності за їх порушення.

Залежно від рівня відповідності вимогам законодавства правові знання класифікують таким чином:

а) правові знання, що носять безсистемний характер (студенти розуміють правові положення неглибоко, поверхнево, мають помилкове чи хибне уявлення про зміст деяких статей законів, положень, статутів);

б) формальні правові знання, отримані знання не можуть бути застосовуваними або використаними для вирішення життєвих правових

питань через недоліки правової підготовки;

в) аналітичні правові знання, володіння якими, передбачає вміння аналізувати свої вчинки та вчинки товаришів, співвідносити їх характер і наслідки з вимогами положень законів і статутів, при цьому відбувається пасивне ставлення до правової самоосвіти, як одного із засобів розширення правового світогляду;

г) активні правові знання, передбачають використання їх у міжособистісних стосунках з товаришами, педагогами та адміністрацією закладу у складних, конфліктних ситуаціях. Відбувається процес поглиблення власних правових знань, прийняття правових рішень [3].

Отже, поняття «правова компетентність» - визначається як рівень правосвідомості студента та його правова активність; комплекс знань, ідей, ціннісних уявлень, що визначають вибір обґрунтованої законом поведінки людини; здатність до ефективного здійснення професійної діяльності в умовах фінансово-економічної самостійності [5].

Дослідники, які вивчають феномен правової компетентності студента у зв'язку з виконанням ним професійних функцій пов'язують їх із ставленням особистості до права «як соціальної, державної та особистісної цінності»; із правовою освіченістю «як сукупністю знань із проблем права»; із правовою готовністю – наявністю «вмін з вирішення конкретних правових питань» [6, с. 25–31].

Розвиток правової компетентності передбачає засвоєння студентом не окремих, відірваних один від одного елементів правових знань, умінь та навичок професійних і особистісних якостей, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного визначеного напрямку присутня відповідна сукупність освітніх компонентів: навчального компоненту, який передбачає розвиток теоретичного компоненту правової компетентності та забезпечує майбутнього інженера-педагога загально правовими знаннями (фаховими, політичними, управлінськими, психологічними тощо); практичного компоненту правової компетентності майбутнього інженера-педагога, який

визначається, сукупністю професійних умінь і навичок, що зумовлюють функціональну готовність вирішувати завдання правової діяльності; особистісного компоненту правової компетентності, який утворює професійні й особистісні якості: професійно-світоглядні, професійно-поведінкові, особистісно-значущі [2].

Отже, основними засобами розвитку правової компетентності у майбутніх інженерів-педагогів є правова освіта, правове виховання та соціалізація у правовому середовищі закладу вищої професійної освіти.

Підготовка майбутніх інженерів-педагогів у вищому технічному закладі освіти зумовлює необхідність по-новому розуміти професіоналізм інженера, що пов'язаний з якісними змінами технічної діяльності: ускладнення змісту та стрімке зростання обсягу правових знань, розповсюдження інформаційних технологій на всі сфери економіки.

Досліджуючи питання процесу формування та розвитку правової компетентності Г. Лазарчук виділяє рівні формування правової компетентності особистості, а саме: рівень – *формування ключових правових компетенцій* (з моменту народження особистості до її професійно спрямованого навчання); *формування базових правових компетенцій* (з моменту визначення особистості щодо майбутньої професійної діяльності та до закінчення закладу вищої освіти); *формування спеціальних правових компетенцій* (в процесі самонавчання та підвищення своєї кваліфікації) [3; 4].

Тобто, в процесі отримання спеціальності інженера-педагога у студентів відбувається формування базових правових компетенцій на основі наявних ключових правових компетенцій.

Розвиток правової компетентності передбачає засвоєння студентом не окремих, відірваних один від одного елементів правових знань, умінь та навичок професійних і особистісних якостей, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного визначеного напрямку присутня відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний

характер [7;8]. Це, зокрема, навчальний компонент, що передбачає три пріоритетних завдання:

а) розвиток теоретичного компоненту правової компетентності, який забезпечує майбутнього інженера-педагога загально правовими знаннями, що сприяють успішній організації професійної діяльності та здійснення правової діяльності в умовах організації; створюють основу для формування сучасного правового мислення, генерують акти правосвідомості;

б) розвиток практичного компоненту правової компетентності майбутнього інженера-педагога, який визначається, насамперед, сукупністю професійних умінь і навичок, що зумовлюють функціональну готовність інженера-педагога вирішувати завдання правової діяльності (інформаційно-інтелектуальні, прогностично-проективні, організаційно-регулятивні, рефлексивні, емоційно-вольові тощо);

в) розвиток особистісного компоненту правової компетентності, який утворює такі професійні й особистісні якості, як: професійно-світоглядні (зацікавленість і активність у професійно-правовій підготовці), професійно-поведінкові (вимогливість щодо дотримання правових норм), особистісно-значущі (гуманістична спрямованість особистості, адекватна самооцінка тощо) [4].

Досліджуючи питання формування та розвитку правової компетентності майбутніх фахівців Н.°Бура, В. Головченко, В. Зенін, В. Котюк, В. Оксамитний, Н. Козюбра розробили певні рекомендації, а саме:

- у викладанні права не треба обмежуватися переказом прикладів наявних норм поведінки, а необхідно давати їх реальну оцінку з точки зору правового регулювання;

- значну увагу приділяти висвітленню співвідношенню норм права й інших соціальних цінностей, зокрема норм моралі, акцентуючи увагу на закріпленні останніх у праві;

- наводити приклади юридичних явищ правових норм, що забезпечують задоволення інтересів людини і молоді зокрема;

- основну увагу концентрувати на позитивній характеристиці правових норм, уникати надмірної критики як правових норм, так і державних інститутів, які ці норми реалізують;

– запрошувати до спілкування з молоддю юристів-практиків і держслужбовців, які б на реальних прикладах доводили б необхідність знання права та його практичну значущість;

– розкривати значення права в житті молоді передусім на позитивних прикладах його дотримання, перевагах діяльності в межах закону;

– обґрунтовувати ідеї цінності права та використовувати вищенаведені пропозиції на прикладах, актуальних для життєдіяльності молоді (Бура та ін., 1985, с. 38–42) [1].

Такий підхід вважаємо важливим стосовно компетентнісного розуміння процесу формування та розвитку правової компетентності фахівців неюридичних спеціальностей, адже він містить суттєві ознаки, що дають можливість врахування не лише правових знань у реалізації професійних функцій, а й системи загальнолюдських (соціально відповідних) і спеціальних (професійно необхідних) якостей, цінностей, мотивів.

Висновки. Аналіз літературних джерел з питання теоретичних основ розвитку правової компетентності майбутніх інженерів-педагогів у закладах вищої освіти свідчить про те, що проблема формування правової компетенції студентів технічних спеціальностей повністю не вивчена й потребує поглибленого дослідження. У процесі аналізу у змісті освіти було окреслено низку проблем в сфері підготовки фахівців відповідно до сучасних вимог: відсутність чітких алгоритмів формування ключових компетенцій у фаховій підготовці майбутніх інженерів-педагогів; невідповідність змісту правової підготовки майбутніх інженерів-педагогів сучасним вимогам до фахівців, реальним запитам суспільства та держави; необов'язковість вивчення правових дисциплін студентами інженерно-технічних спеціальностей і, як наслідок, низький рівень якості правових знань у майбутніх фахівців; відсутність спрямованості навчальних програм з правових дисциплін для

майбутніх інженерів-педагогів на розвиток творчих здібностей, формування професійної правової культури.

Подальші **перспективи наукових досліджень** мають спрямовуватися на обґрунтування змістовних аспектів моделі розвитку правової компетентності майбутніх інженерів-педагогів у закладах вищої освіти.

Використана література

1. Бура, Н. А., Бурлай, Е. В., Головченко, В. В., Зенин, В. П., Котюк, В. А., Оксамытний, В. В. ... Козюбра, Н. И. (Ред.). (1985). Правовое воспитание молодежи. Киев: Наук. думка
2. Іваній О. М. Структурно-змістова модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету: автореф. дис. на здобуття канд.пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». Харків, 2012. 20 с.
3. Кічук Я.В. Правова компетентність майбутнього фахівця – пріоритетне завдання громадянської освіти у вищій школі / Я.В.Кічук // Вісник Львів. ун-ту. -2008. Вип.23. Серія: Педагогіка. С.141-147.
4. Кравченко Г. Ю. Процес професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів з питання формування правової компетентності / Кравченко Г., Котелевець О. / Modern education, training and upbringing: collective monograph / Abdullayev A., Rebar I., – etc. – International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2021. P.491-504
5. Огороднійчук І. А. Новітні підходи щодо формування правової компетентності майбутніх інженерів. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2019. № 2 (18). с.215-219.
6. Олійник В. Теоретичні та практичні аспекти проблеми формування правової компетентності керівників навчальних закладів у системі післядипломної освіти. Обрії. 2007. № 2 (25). С. 25–31.
7. Скібіна О.В. Сутність та структура професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів/ О.В.Скібіна// Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2012. 1 (48). С. 150–157.
8. Соколова С. В. Формування правової культури майбутніх інженерів-педагогів у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Київ, 2016. 23 с.

References

1. Bura, NA, Burlay, EV, Golovchenko, VV, Zenin, VP, Kotyuk, VA, Velvet, VV Kozyubra, NI (Ed.). (1985). Legal education of youth. Kiev: Nauk. Opinion
2. Ivaniy OM Structural and semantic model of formation of legal

competence of the future teacher in the educational process of the university: author's ref. dis. for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences Science: special. 13.00.04 - "Theory and methods of vocational education". Kharkiv, 2012. 20 p.

3. Kichuk YV Legal competence of a future specialist - a priority task of civic education in higher education / Ya.V. Kichuk // Visnyk of Lviv. un-tu. -2008. Issue 23. Series: Pedagogy. P.141-147.

4. Kravchenko G. Yu. The process of professional training of future engineers-teachers on the formation of legal competence / Kravchenko G., Kotelevets O. / Modern education, training and upbringing: collective monograph / Abdullayev A., Rebar I., - etc. - International Science Group. - Boston: Primedia eLaunch, 2021. R.491-504

5. Ogorodniychuk IA The latest approaches to the formation of legal competence of future engineers. Bulletin of the Alfred Nobel University. Series "Pedagogy and Psychology". Pedagogical sciences. 2019. № 2 (18). pp.215-219.

6. Oliynyk V. Theoretical and practical aspects of the problem of formation of legal competence of heads of educational institutions in the system of postgraduate education. Horizons. 2007. № 2 (25). Pp. 25–31.

7. Skibina OV The essence and structure of professional competence of future engineers-teachers / OV Skibina // Spirituality of personality: methodology, theory and practice. 2012. 1 (48). Pp. 150–157.

8. Sokolova SV Formation of legal culture of future engineers-teachers in higher technical educational institutions: author's ref. dis. ... Cand. ped. Science: special. 13.00.04. Kyiv, 2016. 23 p.

Кравченко Анна Юрьевна

ORCID: 0000-0002-2156-3203,

доктор пед. наук, профессор кафедры педагогики, иностранной филологии и перевода Харьковский национальный экономический университет

Котелевец О. О.,

ORCID: 0000-0002-5358-6848

аспирант кафедры педагогики методики и менеджмента образования Украинской инженерно – педагогической академии, Харьков, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ПРАВОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ

Аннотация. Изучение и анализ педагогических исследований теоретиков и практиков высшего образования по вопросу формирования и развития правового сознания и культуры у будущих инженеров-педагогов, позволил определить проблемы и понять, что подготовка будущих

инженеров в высшем техническом учебном заведении обуславливается необходимостью по-новому понимать профессионализм инженера, который тесно связан с качественными изменениями в профессиональной технической деятельности.

В содержании статьи обращено внимание на понятие «профессиональная компетентность будущего инженера-педагога» под которым понимается интегрированное личностное образование, содержащее профессиональные знания в сфере производства, практические умения и навыки в решении производственных задач, личностные качества, позволяющие на высоком уровне выполнять профессиональную педагогическую деятельность. Установлено, что в зависимости от уровня соответствия требованиям законодательства, правовые знания классифицируют следующим образом: правовые знания, носящие бессистемный характер; формальные правовые знания; аналитические правовые знания; активные правовые знания. А понятие «правовая компетентность» определяется как уровень правосознания студента, его правовая активность; комплекс знаний, идей, ценностных представлений, определяющих выбор обоснованного законом поведения человека; способность к эффективному осуществлению профессиональной деятельности в условиях финансово-экономической самостоятельности.

Особое внимание уделено изучению вопроса формирования и развития правовой компетентности. Доказано, что в процессе получения специальности инженера-педагога у студентов происходит формирование базовых правовых компетенций на основе имеющихся ключевых правовых компетенций. Развитие правовой компетентности предполагает усвоение студентом не отдельных, оторванных друг от друга элементов правовых знаний, умений и навыков профессиональных и личностных качеств, а овладение комплексной процедурой получения правовых знаний, которые должны носить личностно-деятельностный характер.

Ключевые слова: инженер-педагог, право, развитие правовой компетентности, средства развития правовой компетентности.

Kravchenko Hanna Yurievna

ORCID: 0000-0002-2156-3203,

doctor ped. Sci., Professor of the Department of Pedagogy, Foreign Philology and Translation, Kharkiv National Economic University

Kotelevets Alexander Alexandrovich

ORCID: 0000-0002-5358-6848

Postgraduate student of the Department of Pedagogy, Methods and Management of Education, Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkov, Ukraine

THEORETICAL BASES FOR DEVELOPING LEGAL COMPETENCE IN FUTURE TEACHING ENGINEERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Annotation. The study and analysis of pedagogical research of theorists and practitioners of higher education on the formation and development of legal consciousness and culture among future engineers-teachers made it possible to identify problems and understand that the training of future engineers in a higher technical educational institution is conditioned by the need to understand in a new way the professionalism of an engineer, who is closely related to qualitative changes in professional technical activities.

The content of the article draws attention to the concept of "professional competence of the future engineer-teacher", which is understood as an integrated personal education containing professional knowledge in the field of production, practical skills in solving production problems, personal qualities that allow performing professional pedagogical activities at a high level.

It has been established that, depending on the level of compliance with the requirements of the legislation, legal knowledge is classified as follows: legal knowledge of an unsystematic nature; formal legal knowledge; analytical legal knowledge; active legal knowledge. And the concept of "legal competence" is defined as the level of legal awareness of a student, his legal activity; a complex of knowledge, ideas, value concepts that determine the choice of a person's behavior justified by the law; the ability to effectively carry out professional activities in conditions of financial and economic independence.

Particular attention is paid to the study of the formation and development of legal competence. It is proved that in the process of obtaining the specialty of an engineer-teacher, students develop basic legal competencies based on the existing key legal competencies. The development of legal competence presupposes the assimilation by the student not of separate, divorced from each other elements of legal knowledge, skills and abilities of professional and personal qualities, but mastering a complex procedure for obtaining legal knowledge, which should be of a personal and activity nature.

Key words: engineer-teacher, law, development of legal competence, by means of development of legal competence.